

Hajy Mälük metjidi

Category: Kitapcy, Taryhy ýerler
написано kitapcy | 22 января, 2025
Hajy Mälük metjidi

HAJY MÄLİK METJIDI

■ Metjidiň taryhy we binagärlik aýratynlyklary

Garaşsyz we Baky Bitarap Türkmenistan Watanymyzyň her ädiminde duş gelýän taryhy gymmatlygy bolan binalar we ýadygärlilikler juda kän. Olaryň biri hem ýurdumuzyň Türkmenabat şäheriniň Şaýdakow köçesiniň 35-nji jaýynda ýerleşýän Hajy Mälük metjididir. Bu gadymy arhitektura ymaratyna il arasynda pürsiýan metjidi hem diýilýär.

Bu metjidi XIX asyryň ikinji ýarymynda täze Çärjewiň merkezi böleginde asly eýranly pars täjiri Hajy Mälük gurdurypdyr. Metjit Orta Aziýa ymaratçylyk sungatynyň ajaýyp nusgalaryny özünde jemleyär. Binanyň giň aýmançaly, haşamly goşa gaply derwezesi, goşmaça girelge gappsy uçursyz owadan we özüne çekijidir. Mäkäm we berk ýerli gurluşyk materiallaryndan nepislik bilen bejerilen gapylaryň daşky we içki ýüzi, olaryň kümüş we altın suwy çagyylan ajaýyp tutawaçlary, gyrmazy mis halkalary Gündogar halklarynyň ýerli milli nagıslary, geometriki şekiller, romolar we atanaklar, täsin oýmurlar bilen doldurylyp bezelipdir.

Metjidiň gümmezleriniň, küñreleriniň iç ýüzi, hatda diwarlarynyň has görnükli maňlaý taraplary hem altın suwy çagyylan sürelerden, Hezreti Alynyň (r.a) söweşlerde görkezen edermenliklerini taryplaýan klassyky odalar toplumyndan doldurylyp ýazylypdyr.

Metjit birnäçe otaglardan, giň eýwanly iki aýmançadan, mukaddes mährapdan, uly zaldan, namazçäk binasyndan, azan küñresinden, dogalar otagyndan, naharhanadan, çayhana meýdançasyndan, sejde berkitmesinden, goşmaça hojalyk jaýlaryndan ybaratdyr. Birmahallar metjidiň daş-töweregide

owadan oýmurly, gözenek gülli demir we daş germewler bilen örän pugta gurşalyp alnypdyr. Ymaratyň öñ aýmançasasynyň gümmezli kese diwary bilen deňleşip duran, ýüzlerce gysga aýlawly basganzaclardan bina edilen mukaddes azan küñresiniň belent başy asmana direlip dur. By küñre ymaratyň kybla tarapynyň iň owadan bölegidir. Metjidiň demirgazyk-gündogarynda hem edil şunuň ýaly küñre bar. Binanyň iň mukaddes ýeri hasaplanýan we depesi suraýy tüneke galaýy bilen basyrylan bu ki küñre biri-birine sazlaşykly gurulypdyr. Şu küñreler arkaly şayylar ýaňy dogup gelýän Güne, täze dogan Aýa sejde kylypdyrlar, doga-dileg edipdirler.

■ Hajy Mälik kim bolupdyr ?

Buhara emirligi Russiya imperiyasynyň wassalyna öwrülenden soň, Çärjew begliginde rus ilateý obalar köpelip ugraýar. Begligiň merkezi bolan köne Çärjewiň demirgazygynda ruslar tarapyndan täze şäheriň düýbi tutulýar. Munuň özi bolsa hakykat ýüzünde welaýat merkezinde iki sany bäsdeş şäheriň emele gelmegine şert döredýär. Russiya patyşalyggynyň raýatlygyna geçen ilateý aglababölegi soňra täze Çärjewe göçüp gelýärler. Göçüp gelenleriň arasynda Buhara emiri Muzaffereddin handan zulum gören tanymal täjir Hajy Mälik hem bar ekeni. Ol täze Çärjewden 10 desýatin ýer satyn alypdyr we Mekgä gidip hajy bolup gelenden soňra takmynan 1870-nji ýyllarda täze satyn alan mülküniň ortasynda metjit gurmaga başlaýar. Ol metjidi 1880-nji ýylда doly gurduryp guitarýar. Çärjewli Hajy Mälik we onuň eden gowy işleri, guran metjidi hakynda il içinde aýdylyp gelinýän rowayatpisint maglumatlar kän. Emma ol barada bizde bar bolan maglumat hazırlıkçe şundan ybarat.

■ Metjidiň başyndan inen bolşewik kulpeti

1920-nji ýylyň 2-nji sentýabrynda Buhara emiri Seýit Alym han tagtyndan agdarylýar. Rehim-şepagatsyz sowet hökümeti Türküstandaky ähli yslam metjitleri bilen bir hatarda Hajy Mälik metjidiniň işini-de gadagan edýär. Metjidiň jaýyny bolsa

özleri peýdalanýar. İlkibaşda bu ýerde likbez mekdebini açýarlar. Soňra mugallymlary kämilleşdiriş kurslary işleyär. Beýik Watançylyk urşy ýyllarynda nemes faşistleri tarapyndan basylip alnan ýerlerden mejbury ýagdaýda ewakuasiýa edilip, Orta Aziýa göçürilen maşgalalar ýerleşdirilýär, uruşda ýaralanan esgerler üçin harby gospital hökmünde-de ulanylýar. Uruşdan soňky ýyllarda bu kaşaň ymaratda sowet medeni aň-bilim edaralarynyň ençemesi ýerleşipdir. Gynansakda, her gezek ol ýerde ýerleşen edara ony erbetlige tarap özgerdipdir. Metjidiň ähli owadanlygy, gözeligi gaçypdyr we köp zady ýykylyp-ýumrulypdyr. Häzir onuň diňe "12 süňni" abat saklanyp galypdyr.

■ Metjidiň alnyndan dogan Garaşsyzlyk Güneşi

Sowet döwründe Hajy Mäligiň ady ýitirilmäge çalşylanam bolsa, Garaşsyzlygymyzy gazanmagynyz bilen türkmen halky öz milli däp-dessuryna, medeni we taryhy baýlyklaryna doly eýe boldy. Ady-owazasy taryhdan ölçürilen baý täjiriň bina eden metjidiniň kaşaň ymaraty ata-babalarymyzdan galan miras galan gymmatly arhitektura ýadygärligi hökmünde döwlet tarapyndan goraga alyndy.

Bu metjit XIX asyryň arhitektura sungatynyň iň gowy ýadygärligidir. Onuň ylmy taýdan düýpli barlanylmaý we öwrenilmegi gelejeginiň işidir. Belki-de, häzir muzeý edilip ulanylýan Hajy Malik metjidi gelejekde asyl durkuna getirilip, metjit hökmünde halkyň hyzmatyna hödürlener.

Taryhy ýerler